

DE GRONINGER PAARDENFOKKERIJ TN DE AFGELOPEN 100 JAAR

J. Oosterhof, Oude Bildt Dijk 1223, 9097 NR St. Jacobi Parochie

Inleiding

Het Groninger Paard, het wat zwaardere warmbloedpaard dat in de 50-er jaren nog veel werd gebruikt voor het landbouwwerk, is op enkele oudere merries na, vrijwel verdwenen. De geschiedenis van dit paard tot ongeveer 1940 is beschreven door Kamphuis (1946). In de naoorlogse jaren maakte het Groninger paard een periode van omvorming in de richting van het landbouwrifpaard door, die uit foktechnisch oogpunt interessant is. In de jaren na 1975 zijn de Groninger paarden nog maar zeer gering in aantal en worden er mogelijkheden gezocht, onder meer door de Stichting zeldzame huisdierrassen, dit type voor de toekomst in stand te houden.

De geschiedenis tot 1930

Het eerste paardenstamboek in Nederland werd op 1 mei 1879 te Noordahuizem

(Friesland) opgericht. In 1883 traden Groningen en Drenthe toe en er ontstond één stamboek voor de drie noordelijke provincies. Op 23 november 1896 viel dit stamboek uiteen in 3 afzonderlijke stamboeken. Rondom de eeuwwisseling werden er in het noorden kruisingsprodukten van Oldenburger met Oostfriezen ingevoerd. Toen dit niet het gewenste resultaat, een zwaar, sterk en elegant koetspaard, opleverde, is men begonnen met het invoeren van de raszuivere hengsten van bovenstaande rassen, onder anderen Xerxes 418; O.F. Deze hengsten werden gekruist met de inlandse merries en omstreeks 1905 had men het gewenste Groninger type bereikt. Een paar jaar later heeft men, door kruising met Belgische trekpaardenhengsten, het Groninger paard meer massa gegeven.

Aan het eind van de Eerste Wereldoorlog vond er een verandering van het fokdoel plaats ten gevolge van een afnemende vraag naar koetspaarden en een toenemende vraag naar landbouwpaarden. Het nieuwe doel was het fokken van een kortbenig, zwaar, sterk en mooi gevormd type landbouw- tuigpaard met beste, krachtige en vierkante gangen. In 1917 werd de eerste hengst van dit type in Groningen gebruikt, in de twintiger jaren gevolgd door een aantal andere. Ook werden in Groningen en Drenthe uitstekende merries vanuit Oldenburg ingevoerd.

In 1929 beleefde de Groninger fokkerij een dieptepunt. De in de afgelopen jaren ingevoerde hengsten waren niet van voldoende betekenis om de snel in aantal teruglopende hengstenstapel aan te vullen. Ten gevolge van het feit dat in Oldenburg alleen maar hengsten van mindere kwaliteit voor export werden bestemd, moest men zich tevreden stellen met hengsten, die niet direct aan de gestelde eisen voldeden.

In 1930 werd dan ook besloten door de Provinciale Vereniging ter Bevordering van de Paardenfokkerij om met een groep merries naar Oldenburg te gaan en deze daar te laten dekken door de beste vaderpaarden (zoals Rheinfürst, Gruson, Grusus) en op deze wijze in het bezit te komen van hengstveulens die de kwaliteit van de noordelijke hengstenstapel moesten verbeteren. Het resultaat van dit experiment was nihil, wel is de later bekende stam- en premiehengst Baldo, geboren in 1931, bij de fokker E.T. Addens te Bellingwolde uit de preferente merrie Selmina, hieruit voortgekomen. Van een tweede zending werd afgezien, omdat het resultaat te gering was ten opzichte van de offers die gebracht moesten worden.

In 1930 was het gebrek aan beste Groninger fokhengsten zeer nijpend. Van de toen aanwezige stamboekhengsten waren Columbus, Weimer, Rolandszoon, Rudolfszoon, Ditmar en Eichbaum de meest vooraanstaande hengsten. Na dit dieptepunt trad met de komst van de later zo beroemde hengst Gambo verbetering in.

Gambo (1930-1947)

Gambo werd in 1929 als tweejarige vanuit Oldenburg naar Groningen ingevoerd. Gambo was een kleine hengst, met eenvoudige bewegingen, en een harmonische bouw. Een prachtig diep type met een breed lang kruis, diep gebroekt, veel borstdiepte en zware benen, zijn hoofd en hals waren apart. Zijn voorbeen kon sterker, de draf kon beter.

De afstammelingen van Gambo waren steeds herkenbaar door de markante lijnen, die hem kenmerkten, zowel in mannelijke als vrouwelijke lijn. Naast hun voor die tijd modern landbouwtype hadden zij iets apart, iets moois, dat aantrok. Zij konden in tegenstelling tot hun vader best draven, evenals de moeder van Gambo, de merrie Mianna II (25748 Old). Gambo heeft een erg grote invloed op de Groninger fokkerij uitgeoefend. In 1950 waren er 66 zonen en 76 kleinzonen. De belangrijkste zonen, die in de fokkerij van grote betekenis zijn geweest waren:

Hendrik (362 A) met 18 zonen in 1950

Ilfons (375 A) met 13 zonen in 1950

Titus (411 A) met 11 zonen in 1950

Kambius (513 Sgrt) met 5 zonen in 1950

Mouton (384 A) met 4 zonen in 1950

Akino (508 Sgrt) met 4 zonen in 1950

Gouveneur (1150) met 4 zonen in 1950

Ernst (577 Sgrt) met 3 zonen in 1950

Van de hierboven genoemde hengsten zijn vooral Hendrik, Ilfons, Kambius en zijn kleinzoon Harro van grote betekenis.

Gambo stierf op 19-jarige leeftijd en is tot het einde in de fokkerij gebleven. Van zijn laatste jaargangveulens is nog één hengst goedgekeurd, n.l. Constant 1280 (m. Akatine, mv. Noblesse). Gambo heeft altijd op hetzelfde station gestaan, n.l. te Den Andel, bij de heer W. v.d. Steeg, die een zeer groot stuk van de geschiedenis van de Groninger paardenfokkerij door Gambo heeft meegemaakt.

De oprichting van het N.W.P. (1943)

Met het in de loop van de jaren wegvallen van de verschillen in fokrichting tussen de provincies is het begrijpelijk, dat er in organisatorische zin behoefte aan uniformiteit was; dit leidde er toe dat in 1943 het Noord Nederland Warmbloed Paardenstamboek (NWP) tot stand kwam. Het NWP was te beschouwen als een stamboek met drie naar provincie ingedeelde afdelingen. De taak van het NWP betrof alles wat te maken had met de hengsten en de hengstenhouderij. De provinciale afdelingen regelden alles op het gebied van de merries en de jonge paarden. Dit laatste gebeurde namens het NWP.

Ten aanzien van de toenmalige stamboekhouding werd een dubbel kaartsysteem aangelegd. Voor elke merrie berustte een kaart zowel bij het NWP als bij elke provinciale afdeling. Op de kaarten werd alles vermeld wat op de merrie betrekking had, zoals primeringen, afstammelingen .enz. Hetzelfde gold voor de veulens. Voortaan werden deze per hengst geregistreerd. Dit was van groot belang in verband met de beoordeling van het bevruchtungsvermogen en de kwaliteit van de hengsten.

In de overige provincies, en met name in Gelderland, funktioneerde sinds 1938 de Vereniging ter Bevordering van Landbouwuigpaardenfokkerij in Nederland (VLN). In onderstaande tabel wordt een overzicht gegeven van de aantallen in het stamboek opgenomen merries en hengsten in de periode vanaf 1945

	1945.	1946	1947	1948	1949	1950				
aantal merries opgenomen in Stb en Hb					NWP	1057	1034	1621	1347	987
	1098									
aantal merries opgenomen in Stb en Hb					VLN	583	817	739	686	623686
	623	623	685	685						
aantal hengsten in Stb opgenomen					NWP	25	23	22	20	15
aantal hengsten in Stb opgenomen					VLN	0	52	22	14	9
										7

Keerpunt in de fokkerij, het experiment van 1951

Na de Tweede Wereldoorlog wilde men in Nederland in het algemeen een meer rijtypisch paard, dat nog zwaar genoeg was om in de landbouw werkzaam te kunnen zijn. In het noorden ging men om dit doel te bereiken anders te werk dan in het zuiden van Nederland. In het NWP werd niet besloten tot het importeren van hengsten uit allerlei Europese fokgebieden, zoals dit in het VLN gebied het geval was, maar tot het invoeren van een groep Holsteiner merries.

In 1951 gingen de heren Maarsingh, Poelstra en Wiersema, in het kader van dit nieuwe experiment, naar Elmshorn – het centrum van de Holsteiner fokkerij – om daar een aantal geschikte merries aan te kopen. Het moest een groep foktypische merries van homogene samenstelling zijn. Het doel was om deze 17 (drachtige) merries over de 3 NWP provincies te verspreiden en ze daar met eigen NWP hengsten te paren. Men besloot tot importeren van merries in plaats van hengsten, omdat hengsten een grote invloed op de fokkerij hebben. Men wilde wel een experiment wagen, maar verkoos de weg van de geleidelijkheid bij het fokken in de richting van een rijpaard; daarnaast wilde men het zeer goede Groninger fokmateriaal niet verliezen. Inzet van een hengst zou bij het mislukken van het experiment tot gevolg hebben dat door de grote invloed van deze hengst de kwaliteit van het Groninger paard zou afnemen.

Het paren met eigen hengsten werd gedaan, omdat men in tegenstelling tot het begin van de 19e eeuw en de twintiger jaren zelf voldoende materiaal bezat. Men wilde het aanwezige type behouden en tevens inzicht krijgen in de rijpaardfokkerij uit eigen materiaal.

Bij de kruising van de Holsteiner merries met Groninger hengsten werd met name gelet op de volgende aspecten:

1. strenge selectie op de kruisingsprodukten;
2. de kruisingsprodukten werden apart geregistreerd;
3. gedurende enkele generaties werd er teruggekruist met individuen uit de te verbeteren populatie.

Van de geïmporteerde merries hebben er maar enkelen invloed op de fokkerij uitgeoefend. Dit lag niet aan de kwaliteit van de merries, maar aan factoren als: gust blijven, weinig vrouwelijke nakomelingen, foute partnerkeuze, sterfte enz.

Van de geïmporteerde merries hebben er twee een zo grote invloed op de fokkerij uitgeoefend, dat hun bloed voortleeft in de huidige paardenstapel. Allereerst, misschien ook wel de belangrijkste, de merrie "Morgenster", een dochter van Gabriël – V. Logarithmus. Deze Logarithmus is ook de grootvader van Rigoletto. Door middel van haar zoon Sinaeda –V. Camillus heeft Morgenster een zeer grote invloed gehad op de noordelijke fokkerij. Aangezien er verderop in dit historisch overzicht nog apart aandacht aan de hengst Sinaeda zal worden besteed,

wordt hier niet verder ingegaan op de betekenis van Sinaeda in de rijpaardfokkerij.

De tweede merrie die nog invloed heeft op de huidige fokkerij is de merrie Fagonia. Een zware Holsteiner merrie met een stokmaat van 1.68 m. Fagonia gaf bij hengsten met wat meer bloed zeer goede sportpaarden. Uit een paring met de preferente E.V. hengst Uppercut xx gaf zij de goedgekeurde hengst Uniek, die zelf ook goede prestaties levert in de sport en ook goede nakomelingen.

Van landbouwpaard naar landbouwrijpaard (+1950+1960)

Door de sterke mechanisatie in de landbouw en ten gevolge van de steeds voortschrijdende technische vooruitgang daalde de behoefte aan de landbouwpaarden snel. Men wilde meer een sierlijk paard met ruime gangen en duidelijke rijtypische kenmerken. Het nieuwe gewenste type mocht nog wel fors gebouwd zijn, zodat het zondig geschikt was voor het landbouwwerk, maar de nadruk kwam steeds meer te liggen op het rijtypische.

Het was in het NWP gebied echter veel moeilijker om in de rijpaardrichting te fokken, dan in het VLN gebied, omdat men in het noorden altijd gefokt had op bespiering, zwaarte en kracht. In 1951 werd aan de ombuiging naar landbouwrijpaard begonnen door de invoer van Holsteiner merries. In 1953 werd nog een belangrijke stap in de richting van de modernisering gedaan door het toestaan van het gebruik van Gelderse (VLN) hengsten op Groninger merries. Tot 1953 had men steeds een fokkerij op Oldenburger basis bedreven en men wilde de invloed van andere rassen zoveel mogelijk beperken. In 1953 werd men tot gebruik van Gelderse hengsten gedwongen, want het Groninger paard had geen functie meer in de landbouw en voor de landelijke ruitersport was het te zwaar en te weinig rijtypisch.

Uit onderstaande grafiek blijkt dat de belangstelling van de fokkerij van paarden van het Groninger type zowel in het VLN gebied als in het NWP gebied in de periode 1950-1960 afneemt. In 1958 werd de hengst Sinaeda (halfbloed-Holsteiner) goedgekeurd. Deze hengst heeft zeer moderniserend op de Groninger populatie gewerkt.

Grafiek 1: De teruggang van het aantal in het stamboek en hulpboek opgenomen Groninger merries van 1950-1960. VLN.

Sinaeda (+1958)

Op 12 april 1955 werd te Tzummarum de hengst Sinaeda geboren. Hij was een zoon van Morgenster - één van de ingevoerde Holsteiner merries - en de

hengst Camillus (afstammeling van Gambo via de lijn Camillus-Cambinus- Kambius-Gambo). Sinaeda overleed in de winter van 1966/1967.

Sinaeda was voor die tijd een goede rijtypische hengst, waarvan de beschrijving als volgt luidde: "De hengst is ruim van maat (1.68 m), zeer fors ontwikkeld, hard en droog. Hij heeft veel front, schouder en schoft. De hals is prachtig lang, de rug kort en sterk, doch de lendenen zijn wat lang en de diepte kon wat groter. De lange achterhand kon wat rijker gespierd zijn en het achterbeen is even kort van schenkel. De bewegingen zijn best en ruim, met veel schoudervrijheid". Sinaeda was in het Groninger fokgebied één van de eerste omvormers en hij is met groot succes gebruikt. Hij fokte zowel in de mannelijke als in de vrouwelijke lijn goed, want naast de 14 goedgekeurde zonen die in 1967 ter dekking stonden, heeft hij ook nog veel goede merries gegeven, zelfs met springaanleg.

Type voor de omvormi~

Het type van het Groninger paard kan in deze periode als volgt worden omschreven: een paard met dikwijls iets een ramshoofd, een flinke en opgerichte hals; krachtige, gespierde bouw; een brede en diepe romp; ronde welving der ribben; breed, recht en gespierd kruis; niet zelden een iets weke rug; goede schouderligging; beendergestel en gewrichten krachtig en massief; korte sterke pijpen; kleur overwegend bruin, donkerbruin of zwart. Vossen zijn zeldzaam. De stap is goed en ze hebben een vlotte, doch vlakke draf. De galop is wat stampend. De gemiddelde stokmaat bedraagt 1.60 m. Ze bezitten een goed en rustig temperament. De hengst Baldewijn benadert dit type nog het meest.

De toename van rijpaardfokkerij in de zestiger jaren (1960-1970)

Omstreeks 1960 lag in geheel Nederland de fokkerij bijna stil, omdat er geen vraag naar de fokproducten was. In 1961 kwam de fokleiding tot de conclusie dat men snel moest proberen aan de vraag naar een goed rijpaard te voldoen. Ten gevolge hiervan kwam de fokkerij over zijn dode punt en was er een nieuw fokdoel ontstaan, n.l. het fokken van een rijtypisch paard dat geschikt voor de sport was. Om dit doel zo snel mogelijk te realiseren, besloot men gebruik te maken van buitenlandse hengsten.

De eerste hengst van het rijpaardtype werd in 1962 ingevoerd en ter dekking gesteld in Noord-Holland. Het was de zeer bekende en nog steeds ter dekking staande hengst Amor. Amor werd op 7 mei 1959 geboren in Hetlingen (Duitsland) als zoon van Herrscher 3704 Holst (V Heristal Trakh) en Barba 53198 F.Holst. S. (V Loretto 2894). De hengst was dus half Trakhener, half Holsteiner. Amor heeft zowel in de mannelijke als in de vrouwelijke lijn stimulerend gewerkt op de rijpaardenfokkerij. Enkele bekende zonen van hem zijn Epigoon en Eros. Amor heeft ook in het NWP gebied goedgekeurde zonen afgeleverd.

In 1963 werd de hengst Porter 1468 NWP ter dekking gesteld in het noorden. Porter was een zoon van Polarfürst 3742 Trakh (V Totilas 3731 Trakh) en Bedera H 2704 Holst (V Heimburg 3008) en werd geboren op 15 april 1959 te Klein Wisch (Duitsland).

In de loop van de zestiger jaren werden er nog meer hengsten uit het buitenland naar het noorden ingevoerd. Dit waren vooral hengsten van het zuivere Trakhener ras of half Trakh half Engels Volbloed. In 1967 stonden er 62 hengsten in het NWP gebied ter dekking. Hiervan waren er, wat de hengsten met buitenlands bloed betreft, 8 zuivere Trakhener hengsten; 3 half Trakh., half Engels Volbloed; 1 zuiver Holst.; 10 gemengd Holst. (buiten de 14 nakomelingen van Sinaeda) en een drietal Engelse Volbloed hengsten.

Een merkwaardig feit uit die tijd was dat een deel van bovengenoemde in het buitenland gefokte hengsten, in het stamboek waren ingeschreven en hun nakomelingen dus volledig geaccepteerd werden, terwijl andere paarden met een vergelijkbare bloedopbouw in het zogenaamde sport-register ingeschreven werden. Dit laatste had tot gevolg, dat nakomelingen van deze hengsten alleen in het stamboek ingeschreven konden worden, indien zij niet meer dan 1/8 "vreemd (= buitenlands) bloed" voerden.

Na 1969 is men gestopt met het inschrijven van hengsten in het sportregister, omdat toen het basispaard qua aantal niet meer van betekenis was en alles dus onder een stamboek kon worden ondergebracht.

De afname van het aantal Groninger paarden (1970-heden)

In de loop van 1968 werd er zowel bij het NWP als bij het VLN begonnen met het maken van voorstellen voor een fusie tussen beide verenigingen. Aan het einde van 1968 besloot het NWP akkoord te gaan met de fusie. Bij het VLN ondervond men echter in het begin nogal wat tegenstand, maar toen de leden ervan overtuigd waren, dat een gezamenlijk optrekken voordelen voor beide stamboeken opleverde,

konden op 5 mei 1969 de beide stamboeken samengebracht worden onder één vereniging, het "Warmbloed Paardenstamboek Nederland". (WPN). Op 1 januari 1970 werd de fusie tussen beide stamboeken een feit. In 1970 werd tevens de eerste gezamenlijke centrale hengstenkeuring gehouden. Op deze keuring was maar één NWP hengst uit het originele stamboek aanwezig, n.l. de hengst Wetton (V Woldkoning). De overige aanwezige NWP hengsten stonden allen ingeschreven in het sportregister.

In de loop van de volgende jaren neemt het aantal ter dekking staande Groninger hengsten snel af. In 1970 stonden er nog 13 hengsten van het originele Groninger type ter dekking, in 1971 waren er nog maar 7, in 1972 nog 6. In 1973 stonden er nog maar 2 Groninger hengsten ter dekking, n.l. Senner (1473) en Baldewijn (1514); 1973 was voor Senner tevens zijn laatste jaar in de fokkerij en Baldewijn heeft nog tot 1978 ter dekking gestaan.

Hoe gering de belangstelling in die jaren voor deze hengsten was, blijkt uit onderstaand overzicht:

aantal dekkingen in:	Senner	Baldewijn
1972	21	17
1973	36	41
1974		42
1975		41
1976		44
1977		42

In 1976 werden er van Baldewijn 5 merrieveulens en 4 hengstveulens geregistreerd en in 1977 waren dit er respectievelijk 6 en 4.

De hengst Baldewijn is in 1978 niet meer goedgekeurd als dekhengst. Enkele leden van de Stichting zeldzame huisdierrassen hebben deze hengst inmiddels aangekocht. Uit de stamboom van Gambo blijkt dat de hengst voor ca 20% "niet Gronings" bloed voert. Niettemin kan gesteld worden dat Baldewijn de enige nog in leven zijnde hengst is, die zowel qua type als afstamming beantwoordt aan het beeld van het Groninger paard.

In stand houden van het Groninger type (1979)

Wanneer men de geschiedenis van het Groninger paard beziet blijkt dat dit paard een bijzondere plaats heeft ingenomen in de noordelijke provincies. Het is dan ook begrijpelijk, dat liefhebbers van dit type willen proberen het Groninger paard ondanks de beperkte gebruiksmogelijkheden in stand te houden.

Een toekomst voor dit paard is misschien weggelegd binnen de landschapsstichtingen, die zich bezig houden met het behoud van oude cultuurlandschappen, waar men in plaats van tractoren het paard als trekkracht gebruikt. Een voorbeeld hiervan is de stichting Het Drents Landschap. Deze stichting heeft een Groninger stermerrie in gebruik voor houttransport in de, onder haar beheer staande, bossen.

Een andere mogelijke taak voor het Groninger paard is wellicht het dienen als koetspaard bij maneges of stichtingen die trouwstoeten e.d. verzorgen.

De foktechnische mogelijkheden om het Groninger paard in stand te houden kunnen als volgt aangegeven worden:

1. Uit de stamboom van Baldewijn blijkt, dat er van de hengsten Senner en Baldewijn nog slechts enkele relatief jonge nakomelingen aanwezig zijn. Het is

de moeite waard deze dieren op te sporen en na te gaan of zij via moederszijde van Groninger afstamming zijn.

2. Van de hengsten die in 1970 in NWP-verband ter dekking stonden, zullen nog een behoorlijk aantal merries tussen de 10 en de 15 jaar aanwezig zijn. Mogelijk kunnen deze merries via het WPN-stamboekorgaan "In de Strengen" worden opgespoord; er kan dan worden nagegaan in hoeverre deze merries ook via moederszijde een Groninger bloedopbouw bezitten.

3. Voor de thans nog in leven zijnde hengst Baldewijn zou toestemming gekregen moeten worden om (op beperkte schaal) te dekken. Indien het stamboek deze hengst niet wil goedkeuren kan wellicht via de zgn. "Rijkskeuring" goedkeuring voor deze hengst verkregen worden. Gezien de leeftijd van Baldewijn* is het gewenst sperma van deze hengst in te vriezen.

4. In het Oostduitse hengsten-depot te Moritzburg schijnen nog enkele Oldenburger hengsten beschikbaar te zijn. Misschien kan men sperma van deze hengsten importeren en enkele van de onder 1 en 2 genoemde merries hiermee insemineren.

5. Daar aangenomen mag worden dat het in stand houden van het Groninger paard niet past in het fokdoel van het WPN is het van belang, dat een stichting als de Stichting zeldzame huisdierrassen zich bezig gaat houden met een inventarisatie en registratie van Groninger paarden die nog in de fokkerij kunnen worden ingeschakeld. De stichting zou de eigenaren van deze paarden kunnen stimuleren hun merries te laten dekken door een via Rijkskeuring goed te keuren Baldewijn, dan wel te laten insemineren met sperma van Oldenburger hengsten.

Literatuur

Anema, R.G. en G.A.R. Nieuwhoff, 1964. Het paard 10, 120-149.

Goodall, D.M., 1968. Paarderassen van de wereld.

Kamphuis, J.B., 1946. De Groninger Warmbloed-fokkerij.

Mey, G.J.W. van der, 1967. Omvang van en fokrichting in de warmbloedfokkerij. Veeteelt- en Zuivelberichten 10, 261-267.

Nissen, J. en W. Slob, 1964. 100 Paarderassen.

N.W.P.-jaarboeken (1943 tot en met 1958). Uitgaven van het Noord- Nederlands Warmbloed Paardenstamboek.

Strengen, In de (1960 tot en met 1978). Uitgave van het VLN tot 1970 en het Warmbloed Paardenstamboek Nederland na 1970.

Ven, H.A.J. van der, 1976. De veranderingen van het fokdoel in de Nederlandse paardenfokkerij vanaf 1950-1976. Utrecht.

VLN-jaarboeken (1945 tot en met 1959). Uitgave van de Vereniging tot bevordering van de Landbouwtuigpaardefokkerij in Nederland.

* Voor de hengst Baldewijn is door de Minister van Landbouw en Visserij een ontheffing van art. 5 van de paardenwet 1939 gegeven. Dit houdt in dat de hengst voor dekdienst gebruikt mag worden en dat nakomelingen in het stamboek kunnen worden geregistreerd.

1 juni 1979